

fogja lépéseit a cégek önszabályozó magatartása érdekében. Honlapjuk szerint a bizottságnak 2012 óta nem kellett egyetlen terméket sem kivonnia a forgalomból. Ennek ellenére 2016-ban augusztusig 764 olyan eset volt, melyben egy termék megszegett egy, a CPSC által felállított biztonsági előírást, de a termékekért felelős cégek „önként” vállalták a veszély elhárítását. Ebből a 764 esetből 514-ben a termék származási helye Kína volt. Kína mögött a második helyen az USA állt a listán, a 764-ből mindössze 44 esetben. Leggyakrabban játékok, gyerekruhák és babafelszerelések gyártásával szegik meg a biztonsági szten-derdeket a cégek.

Valószínűsíthető, hogy a Trump-kormány ösztönözni fogja a CPSC jól előkészített, komoly hatékonyságot elérő műveleteinek folytatását, beleértve ebbe az importtermékek tüzetes vizsgálatát.

A közös foglalkoztatás felelőssége

2015. augusztus óta a Nemzeti Munkaügyi Testület (NLRB) definíciója az irányadó arra nézve, hogy kit nevezünk közös foglalkoztatónak (joint employer). A joint employer koncepció 2015 augusztusa előtt azt jelentette, hogy két különböző entitás olyan összekapcsoltnak, szorosan együttműködőnek tekintendő, hogy egyként kell őket kezelni munkaügyi kérdések tárgyalása során. Most a testület joint employernek tekint egy munkáltatót akkor is, ha csak közvetett irányítása van egy másik cég dolgozóinak foglalkoztatási körülményei és feltételei felett.

Azt, hogy Donald Trump pontosan hol foglal állást a közös foglalkoztatás témakörében, nehéz kitalálni, hisz kampánya során sosem mondott semmi konkrétat a kérdéskörrel kapcsolatban – írják a szerzők a tanulmány utolsó részében. Trumpnak kellett már foglalkoznia az NLRB-vel saját üzleti vállalkozásain keresztül, a

kollektív szerződések és a szakszervezetek kapcsán. Várható, hogy vissza is fog fordítani az Obama-kormány által e téren bevezetett, jelenleg érvényben lévő kezdeményezések és szabályzások közül néhányat, hisz a szabályzásokon való általános lazítás Trump egyik határozottan állított prioritása.

HORVÁTH MÁTÉ

Árnyékgazdaság Észak-Koreában: a rezsimet támogató vagy romboló erő?

ALEXANDER DUKALSKIS: NORTH KOREA'S SHADOW ECONOMY: A FORCE FOR AUTHORITARIAN RESILIENCE OR CORROSION?

EUROPE-ASIA STUDIES 2016, 68 (3): 487-507

Alexander Dukalskis a University College Dublin, School of Politics and International Relations oktatója, cikkében az Észak-Koreában működő árnyékgazdaságot vizsgálja. Az árnyékgazdaság/második gazdaság/rejtett gazdaság kérdéskörét a szerző egy következetes gondolatmenetben mutatja be: Dukalskis először egy általános, átfogó képet ad az árnyékgazdaság működéséről a szocialista berendezkedésű országokban, s csak ezután szűkíti le a vizsgálódását Észak-Koreára. Kutatása arra a kérdésre irányul, hogy a fennálló hatalmi rend fennmaradását az árnyékgazdaság jelenléte elősegíti-e vagy épp ellenkezőleg, a második gazdaság szférájából indulhatnak majd el olyan alulról jövő társadalmi kezdeményezések, amelyek végül megdönthetik a diktatúrát vagy legalábbis a rendszer stabilitását fenyegethetik.

Dukalskis más szerzők megfogalmazására építve az árnyékgazdaság körébe azokat a gazdasági tevékenységeket sorolja, amelyek ideológiailag összeegyeztethetetlenek a rezsिम vezetői által kijelölt gazdasági irányvonallal, azaz a kapitalista jellegzetességeket mutató piaci csereügyleteket érti a fogalom alatt (pl. spontán kialakult alkalmi utcai árusítóhelyek).

Fontos azonban különbséget tenni az árnyékgazdaság és feketegazdaság között is, mivel a feketegazdaságba azok az expliciten is tiltott, illegális tevékenységek tartoznak (pl. rezsimmelenes újságok terjesztése), amelyek súlyos büntetést vonhatnak maguk után. Észak-Koreában a magán termelési és értékesítési tevékenység nem engedélyezett, de a kormányzat sokszor inkább szemet huny az árnyékgazdaság működése felett, mivel a tervgazdaság önmagában nem tudná a lakosságot ellátni a szükséges javakkal és szolgáltatásokkal.

A Koreai Népi Demokratikus Köztársaságot az 1970-es években a leghatásosabban működő totalitárius rendszernek nevezte a Chong-Sik Lee és Nam-Sik Kim szerzőpáros, s Dukalskis szerint a megállapítás ma is helytálló, annak ellenére, hogy az elmúlt évtizedek folyamán az észak-koreai vezetésnek számos kihívással kellett szembenéznie. A hidegháború lezárásával és a kommunista blokk felbomlásával az ország gazdasági mozgástere beszűkült – tekintve, hogy nagymértékben függött a Szovjetunióból érkező segélyektől –, a demokratikus berendezkedésű Koreai Köztársaság (Dél-Korea) által produkált kimagasló gazdasági növekedés pedig ideológiai kihívást jelentett a phenjani vezetés számára. Az 1990-es években az állami központi tervutasításos rendszer nem tudta kielégíteni a lakosság fogyasztási szükségleteit: becslések szerint 23 millió ember éhezett, a halottak számát 600.000 - 1.000.000 főre teszik. A kielezett szituáció – az egyébként tiltott – piaci folyama-

tok beindulásához vezetett, megindult az árucserre, az emberek barterezni kezdtek, hogy elkerüljék az éhhalált.

Észak-Koreában a gazdaság 1946-ban került állami igazgatás alá, s az 1960-as évekre a magángazdaság szinte teljesen megszűnt. Az 1990-es éveket megelőzően alig találhatóak nyomai az árnyékgazdaságnak, ami nagyrészt a szigorú hatósági ellenőrzésnek volt köszönhető. Az 1990-es évek közepén a zsugorodó gazdaság, az állami elosztórendszer és az országot sújtó éhínség együttesen az árnyékgazdaság térnyerését hozta. Dukalskis szekunder kutatásra hivatkozva megemlíti, hogy az emberek 2/3-a vesz részt az árnyékgazdasággal összefüggő kereskedelmi folyamatokban, s a lakosság 35 %-ának élelmiszerral való ellátása csak az árnyékgazdaság piaci folyamatai révén valósulhat meg.

Nagyon érdekes megfigyelni, hogy a rezsिम hogyan viszonyul az árnyékgazdaság működéséhez. Az a jelenség figyelhető meg, hogy amikor az állam a saját hatalmát erősnek érzékeli, akkor igyekszik minél nagyobb kontrollt gyakorolni az árnyékgazdaság folyamatai felett, amikor azonban a rezsिम pozíciója gyengébb (lásd például az éhínség idején), akkor enyhébben lép fel a második gazdasággal szemben. Ennek az enyhülésnek jó példái a 2002 júliusában hozott intézkedések, amelyek hivatalosan elismertek olyan kijelölt általános piacokat, ahol a termékeket adni-venni lehetett.

Dukalskis kutatásának kérdése arra irányul, hogy vajon az árnyékgazdaság stabilizáló vagy rendszerdöntő erővel bír/bírhat a jövőben az észak-koreai politikai rendszerre nézve. Ennek vizsgálatához a szerző 35, olyan Észak-Koreából kívándorló személlyel készített mélyinterjú, akik valamilyen formában (eladóként, vevőként stb.) szereplői voltak az árnyékgazdaságnak. A kérdésekre adott válaszokat, a kapott eredményeket Dukalskis összeve-

tette más szerzők kutatási eredményeivel és egyéb szekunder forrásokkal, biztosítva ezzel, hogy egy megkérdezett egyéni véleménye ne jelenhessen meg általános szabályszerűségként.

Ahogy a szerző is fogalmaz, a kutatási kérdésre nem lehet egyértelmű választ adni. A rejtett gazdaság egyrészt szolgálhat rendszertámogató erőként, mivel képes csillapítani a tervgazdálkodás nem hatékony működését, ezáltal enyhítve a társadalom körében jelentkező feszültségeket, elégedetlenséget. Másrészt azonban a rejtett gazdaság engedélyezésével az uralkodó csoport kontrolláló, ellenőrző hatalma is csökken, amely akár a rendszer instabilitásához és megdöntéséhez is vezethet.

Korábban már volt szó a rezsím rejtett gazdasággal szembeni következtelen politikájáról, amely általában a kormányzat aktuális politikai erejének a függvénye. Az állam ambivalens hozzáállása azonban abból is adódhat, hogy számos állami hivatalnok maga is haszonélvezője a rejtett gazdaságnak, tekintve a nekik fizetett csúszópénzeket. Erről számolt be Dukalskis egyik megkérdezettje, egy Észak-Hamgyeong tartományban élő férfi, akit feketevágás miatt állított elő a hatóság, a rendőrök azonban megvásárolhatóknak bizonyultak egy sertéscomb fejében.

Egyes szerzők szerint az észak-koreai árnyékgazdaság egy olyan félig autonóm társadalmi szférává kezd válni, ahol az emberek a hivatalos kormányzati propagandát megkérdőjelezzik és akár gúny tárgyává is teszik, sőt még az is előfordulhat, hogy a Kim családon viccelődnek. Victor Cha (George W. Bush volt tanácsadója) úgy látja, hogy a rejtett gazdaság felszínre hozza az individualista gondolkodást, amely egy lassú, inkrementális fenyegetést jelenthet a kormányzattal szemben, s akár egy rendszert megdöntő politikai változást is indukálhat.

Dukalskis interjúalanyai azonban arról számoltak be, hogy a rezsimmel szemben kritikát megfogalmazni csak nagyon zárt, bizalmas körben mernek az emberek, főleg a családban és a nagyon régi barátokkal. Egy Észak-Hamgyeong tartományban élő idősebb nő elmondása szerint is nagyon óvatosnak kell lenni a rendszerellenes kritika megfogalmazásakor, ő például kizárólag csak családi körben beszél ilyen kérdésekről, barátokkal nem. Egy másik megkérdezett pedig úgy nyilatkozott, hogy otthon a gyerekek előtt nem mernek ilyen témákat megvitatni, nehogy másnap véletlenül szóba hozzák, amit otthon hallottak.

A politikai véleménynyilvánítás tehát továbbra is egy igen veszélyes terület Észak-Koreában, mivel nem lehet tudni, hogy vajon a beszélgetőpartner is teljes mértékben osztja-e a véleményüket. Sokan úgy fogalmazzak, hogy próbálják belső megérzésük alapján eldönteni, hogy valaki szkeptikus-e a rendszerrel szemben vagy sem.

Dukalskis úgy látja, hogy habár a rejtett gazdaság katalizálhatja a rendszerrel szemben formálódó kritikák megfogalmazását, de jelenleg a rejtett gazdaság még nem képvisel egy olyan független, autonóm szférát a társadalmon belül, ahol a rendszerbontó gondolatok megszülethetnének. Összegzésként megfogalmazza, hogy az észak-koreai rezsím mindeddig sikeresen egyensúlyban tartotta, hogy mekkora kontrollt gyakoroljon az árnyékgazdaságra és azt milyen formában tegye, ebből adódóan jelenleg nem kell attól tartania, hogy egy, a rejtett gazdaságból kibontakozó, alulról jövő kezdeményezés megdönti/megreformálja a rendszert. Annak az eshetősége azonban nem zárható ki, hogy a rejtett gazdaságban megjelenő kritikák az elitek szintjére jutva változást hoznak Észak-Koreában.

SZEPESI NÓRA JUDIT